

MATIJA VLAČIĆ ILIRIK

*O načinu razumijevanja Svetog pisma (De ratione cognoscendi Sacras litteras), (prev. Željko Puratić), Hrvatska sveučilišna naklada, V. niz: Hrvatska filozofska baština, Zagreb, 1993, 5-168. (Naslov izvornika: *Clavis Scripturae Sacrae seu de sermone sacrarum literarum.*)*

Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus)¹, promatran kroz prizmu vlastitog djela, očito, nezaobilazna je pojava na putu stvaranja opće teorije

---

¹ Prije nego sažmem u nekoliko riječi život i djelo Matije Vlačića Ilirika, **sljedeći uvodne napomene** iz samog hrvatskog prijevoda Vlačićeva djela, želim ukratko obrazložiti osnovni motiv zbog kojeg sam se odlučio prikazati navedeno djelo. Uvjeren sam da je u zamišljenom sustavu naše filozofsko-teološke naobrazbe premalo prostora ostavljeno za *hermeneutiku* - ili znanost razumijevanja i tumačenja teksta. Drugim riječima, u vremenu kada nam postaje teško razumljiv i najmanji pokušaj slikovitog načina izražavanja, odnosno, kada zbog nagomilanosti i pretrpanosti kojekakvim podacima i sami postajemo nesposobni dovoljno upoznati *povijesne i zemljopisne okolnosti nastanka svetopisamskih tekstova* (tako važnih za razumijevanje), osjeća se potreba za većom prisutnošću takve znanosti koja će nas na sustavan način uvoditi u teško pristupačan, ali ipak pristupačan, svijet Biblije. Smatram da će upravo prikaz Vlačićeva djela zainteresirati čitateljstvo za takav sustavan i prijeko potreban način "povijesno-kritičkog mišljenja". K tome, namjera mi je svratiti pozornost na samu nauku Matije Vlačića (domaćeg čovjeka) i njegov doprinos u nastanku hermeneutike. Matija Vlačić Ilirik je rođen 3. 3. 1520. u Labinu gdje istovremeno započinje svoje školovanje. Kao šesnaestogodišnjak Vlačić odlazi u Veneciju na studij. Zatim obilazi onodobna središta protestantizma Wittenberg i Magdeburg (osobno je poznavao Luthera i Melanchtona). Njegova se rana spisateljska djelatnost i zauzimanje uglavnom svodilo na obranu teze prema kojoj su luterani "legitimni nastavljači stare Crkve" (?). U Regensburgu piše svoje najznamenitije djelo *Clavis Scripturae sacrae*, a nastavlja ga u Antwerpenu i u Frankfurtu gdje živi do 1567. godine. Vlačić je umro 1575. godine, intezivno radeći na dovršenju svoga filološkog komentara Biblije (*Glossa compendiana*). Kao odličan poznavatelj Biblije, te vrstan hebreist i grecist, Vlačić slovi začetnikom biblijske egzegeze. K tome, stožerni mislitelji filozofijske hermeneutike, kao sveopće metode razumijevanja, Wilhelm Dilthey i Hans-Georg Gadamer, pridaju posebnu važnost i značenje Matiji Vlačiću za povijesni razvoj i konstituiranje hermeneutike. Vlačićevo razumijevanje teorije izlaganja teksta blisko je Lutherovu poimanju. Naime, obojica, po uzoru na patrističke egzegete, poimlju Sveto pismo kao riječ ljudsku i božansku: *simul dei et hominum verbum*. Također obojica naglašavaju samodostatnost i samoeksplikativnost Sv. pisma. Vlačić ističe da je za studiozno čitanje Pisma potrebna i *ustrajna meditacija, kateheza i skrušena molitva*, kako bi se postiglo prosvijetljenje duha, jer ono je zapravo preduvjet da se u pisanom slovu otkrije živa, božanska riječ. Konačno, nit koja povezuje smisao pojedinih dijelova teksta s njegovom cjelinom, Vlačić nazivlje *skopom*. Vlačić pod tim pojmom podrazumijeva "svrhu, odnosno,

razumijevanja teksta. U prilog toj tvrdnji možemo navesti brojne razloge i mišljenja stručnjaka, a to nam nadasve potvrđuje njegov *Ključ (Clavis)*.

Hrvatsko izdanje predstavlja uži izbor prva četiri poglavlja prve rasprave (od ukupno sedam rasprava) drugoga dijela *Ključa*, ili drugim riječima, prve 22 stranice redigiranog prijepisa toga dijela. Čitavo izdanje ima ukupno 168 stranica teksta. Nakon predgovora dr. Jure Zovka, koji je inače priredio izdanje, slijedi poduži uvod kao svojevrsno "pojašnjenje onodobnih povijesnih okolnosti i znanstveni kontekst u kojem je nastao Vlačićev sustav, te je (...) razmotrena osnovna intencija spisa i donešen kratak osvrt na plodnu recepciju Vlačićevih ideja". U odabranoj bibliografiji navedena su važnija Vlačićeva djela i brojna literatura o Vlačiću. Konačno, poslije kratkih napomena o tekstu slijede izabrana poglavlja s dvojezičnim tekstom, latinskim izvornikom i hrvatskim prijevodom.

U prvom poglavlju Vlačić govori o tumačima Sv. pisma, jeziku, govoru, predmetima i argumentima koji čini se i nisu baš uvijek tako jasni i lako razumljivi. Izbrojiti ćemo nekoliko riječi o svim navedenim čimbenicima teksta. Jedna od osnovnih poteškoća razumijevanja teksta, prema Vlačiću, jest stav čovjeka nesposobna osloboditi se nametnutih spona od strane crkvenog učiteljstva (?) koje se najjasnije očituju kroz nepregledno mnoštvo papinskih i koncilskih dekreta "kao najsigurnijih, nezabludivih i neprikosnovenih tumača" (str. 37.), koji bi imali nekakav privilegij u prosudbi stvari. (Tu se jasno očituje Vlačićev protupapinski stav i njegovo zalaganje za autonomnost znanstvenog istraživanja, što je bila osnova za slobodnjački duh protestantizma.) Tumači, naime, "dokle god (*Dum magis...*) u Pismo više unose neke svoje misli ili tlapnje priljepljuju mu voštani nos" (str. 39.). Zapravo, unošenje vlastitih misli pri tumačenju određenog teksta jest prava izdaja i osnovna metodološka pogreška.

Tumač treba razlučivati bitno od manje bitnog, te pri čitanju prestano pronalaziti ono što Vlačić zove *skopom*, glavni smisao teksta, ili piščevu osnovnu namjeru.

Drugo, što zaokuplja Vlačićevu pozornost jest jezik. Jezik je "znak ili slika stvari te je poput nekih naočala kroz koje gledamo stvari" (str. 39.). To pak što je jezik često nejasan, plod je naše neukosti. Za Vlačića je ipak bila olakšavajuća okolnost to što on u Bibliji gleda djelo isključivo jednog autora. Mi, naprotiv, znamo upravo na temelju jezične analize, da je Sveto pismo "plod stvaralačke djelatnosti različitih autora". Ono temeljno na što Vlačić svraća pozornost, s obzirom na jezik Sv. pisma, jest njegovo

---

namjeru čitavog spisa". Potrebno je, stoga, uvijek čitati tekst Sv. pisma, ravajući se prema glavnoj namjeri teksta, odnosno skopu spisa. Doslovni smisao teksta valja razmotriti i razumjeti u svjetlu evanđeoske poruke. Ta međusobna sukladnost pojedinih djelova teksta predstavlja za Vlačića osnovu na kojoj je utemeljeno razumijevanje teksta.

bogatstvo *govornim figurama*. Biblijski jezik je bogat "prisporobama, alegorijama, tipovima, upitnim oblicima, hipotipozama, prosopopejama" (str. 41.) i sličnim stilskim oblicima koji imaju za cilj ili *svratiti posebnu pozornost*, ili kod slušatelja *probuditi što veće afekte*. Potrebno je prepoznati (odčitati) taj slikoviti način izražavanja, koji u prvom redu ima funkcionalnu ulogu (a i srodniji je, ili lakše shvatljiv ljudima hebrejskog podneblja), kako bi se bolje razumjelo izvornu piščevu nakanu. "Kratkoća i neobičnost" svetopisamskog izražavanja lako zbuni i vješta tumača a kako neće neuka slušatelja?

S obzirom na *predmete* Svetog pisma, Vlačić tvrdi da su oni "teški, mistični i nebeski". Gotovo da se nikada na jednom mjestu ne raspravlja o stvarima potpuno, metodički i iscrpno, tako da ništa više osim toga ne bi zaželio (str. 51.). Struktura govora, uopće, takva je da vrvi od iznenadnih promjena osoba, vremena, načina i brojeva. Govor je pun digresija a često se spominju, izravno ili neizravno, nama još uvijek nepoznata mjesta i običaji. Svakako, svaki temeljitiji pristup tekstu zahtijeva pronalaženje i razotkrivanje *prijepornih i opskurnih riječi*, kao i nužno razlučivanje između bitnoga u tekstu i onoga manje bitnoga. Napokon, "neistiniti razlozi često se postavljaju kao istiniti" (str. 55.), kaže Vlačić. Drugim riječima, valja se upitati da li je sve baš tako kako na prvi pogled proizlazi iz teksta. Možda je prava slika stvari skrivena negdje iza teksta, iza riječi. Ili, ne treba se ustručavati dovesti u pitanje ono što se, naočigled tako jasno, predstavlja kao istinito, da bi se to istinito kroz opovrgavanje učvrstilo, odnosno, razotkrilo kao manje bitno i manje važno.

U drugom, inače vrlo kratkom poglavlju, Vlačić govori o *pomagalima* za razumijevanje Svetog pisma. On ih nabroja ukupno osam. Zbog boljeg pregleda stvari, nabrojiti ćemo ih slijedeći Vlačićev redosljed: *prvo* pomagalo kojega čovjek treba tražiti i pretpostaviti svim drugima jest "jedini onaj izvor svakog dobra, nebeski Otac, koji nas vodi Sinu, Sin (...) koji nam je pristup, istina i put Ocu: napokon, sam Duh Sveti, čija je posebna zadaća, da nas uputi u svu istinu i da nas čini *theodidaktoi*, ili od Boga poučenima..." (str. 61.); k tome, "obilnije poznavanje samih stvari o kojima se u Sv. pismu raspravlja" i "dobro poznavanje jezika Sv. pisma", "neprekidno razmišljanje i proučavanje Božjeg zakona", te sve popraćeno "žarkom molitvom i živim (vlastitim) iskustvom", može doprinijeti boljem razumijevanju Pisma. Konačno, kao preposljednje poglavlje Vlačić uzima činjenicu koja proizlazi iz naravi samog Pisma i koju je dobro uvažiti. To je "činjenica da se iste stvari vrlo često ponavljaju u Sv. pismu". Vlačić pritom navodi Augustinovu misao da *nijedna rečenica nije iznesena figurativno a da na drugom mjestu nije objašnjena jasnije!* Treba, dakle, "marljivo uspoređivati mjesta Sv.

pisma". Kao posljednje *osmo* pomagalo, prema Vlačiću bili bi "dobri i jasni prijevodi" Sv. pisma.

U sljedećem poglavlju Vlačić govori o pravilima za razumijevanje Pisma uzeta iz njega samog. Pri nastojanju da se ispravno shvati Pismo, važno je vjerovati kako je sve to skupa napisano *za nas i zbog nas*. Naime, Pismo je prikladno potpuno poučiti čovjeka spasenju. Uz to, ne smije se predvidjeti kako Pismo zapravo sadrži dvije vrste nauka, koji su takoreći jedan drugom suprotstavljeni: Zakon i Evanđelje. Zakon ustupa mjesto Evanđelju, jer Zakon "ne može ispuniti svoju zadaću ili svoj posao, tj. spasenje ljudi" (str. 79.). To se ne događa zbog mane ili manjkavosti samog Zakona, već upravo zbog naše mane. Vlačić kao dobar primjer odnosa tih dvaju nauka, donosi slučaj Sare i njezine sluškinje Hagare. One se, naime, "želeći da obje upravljaju (...), nužno suprotstavljaju jedna drugoj". Ali kada nalaze rješenje, međusobni dogovor - zajedničku riječ, tada se najbolje slažu među sobom. Nadalje, svako razumijevanje ili izlaganje Pisma, prema Vlačiću, ima biti *suglasno cjelovitosti vjere*. Uz *podobnost za poučavanje*, prirodnu spretnost, autor naglašava nužnost posjedovanja smisla i osjećaja za pravilnu rasporedbu građe što je govornik iznosi. Određenu poruku valja staviti u odgovarajući kontekst i pravilno postaviti redosljed stvari. No, ne ovisi sve ni o samom načinu poučavanja, "nego tome treba odgovarati i *pravo stanje slušatelja*". Slušatelj ima biti poučen, podoban i sposoban za nauk, prikladan za primanje sjemena. Kao ljudi, u jednom pak svi posrćemo, za svoj ukus tražimo prokušanu mudrost a dok se istovremeno smučujemo zbog prividne ludosti božanske propovijedi ili nauka (str. 99.). Ako konačna svrha etike ima biti djelatnost a ne spoznaja, Vlačić pita, koliko se to više ima odnositi na sveti nauk Riječi Božje.

U posljednjem poglavlju, Vlačić iznosi pred nas nekoliko praktičnih *uputa o načinu čitanja Sv. pisma po njegovu sudu sakupljene ili smišljene*. Zapravo, Vlačić uglavnom ponavlja već prije njega utvrđena načela tradicionalne retorike. Tako, između ostalog on naglašava potrebu *triježna i rasterećena duha čovjekova*, inače rastrgana raznim brigama i mislima. Naime, "prvotna i bitna čitateljeva briga mora biti ta da dobro ispita one takoreći prvotne i bitne rečenice, u kojima upravo leži čitavo određenje iznesenog pitanja" (str. 137.). Drugim riječima, Vlačić naglašava potrebu *anatomije teksta*. Svako pisano djelo ima vlastitu raščlambu (strukturu) koju čitatelj ima prepoznati i po zakonitostima i načelima tradicionalne retorike razglobiti, vodeći pritom svakako računa o kojoj je točno govornoj vrsti riječ. Tako, *inventio* zahtijeva odčitavanje piščeve poruke, *dispositio* predstavlja pravilno razlikovanje između bitnog i manje bitnog, a *elocutio* jasno prepoznavanje napisanog kao posve određenu govornu vrstu (da li je riječ o sudbenom, deliberativnom, demonstrativnom, didaktičnom, ili pak

kojem drugom obliku spisa). Konačno, pravilna razdioba teksta jasno osvjetljava pravi smisao ili skup teksta (spisa) (str. 143.).

Izabrana poglavlja Vlačićeva djela za hrvatski prijevod svakako zaslužuju posebnu pozornost, ma koliko njegov pristup i metoda rada izgledali možda nadiđenim hermeneutičkim pravilima.

fra Joško Kodžoman

